

Kronikk

LES MER PÅ db.no/meninger

Er demokrati mulig i dag?

Kan demokratiet reddes i den formen vi kjenner fra nasjonalstaten, eller finnes det et alternativ, spør Erik Oddvar Eriksen.

KRONIKK

Erik Oddvar Eriksen

Leder av RECON (Reconstituting Democracy in Europe)

SPØRSMÅLET ER OM demokrati er mulig i en tid hvor «globalisering» og avnasjonalisering fører til at nasjonalstatene mister handlingskapasitet, samtidig som det bygges opp institusjoner på overnasjonalt nivå som borgerne har liten innflytelse over. Slik institusjonsoppbygging er en måte å regulere effektene av en utemmet markedsøkonomi på, men innebærer mer makt til uavhengige organer og rettslige systemer. I dag preges situasjonen følgelig ikke bare av avregulering og liberalisering, men også av overnasjonal rettsliggjøring, teknokrati og økt makt til utøvende organer. Det er eksekutivene, byråkratene, ekspertene, dommerne som regjerer, ikke folkevalgte.

Den økonomiske globaliseringen og europeiseringen av nasjonalstatene kan ha underminert betingelsene for at borgerne skal kunne styre seg selv gjennom politikk og rett og spørsmålet er om disse kan gjenopprettes på europeisk nivå. I Europa har integrasjonsprosessen ført til et flernivåsystem med styringsmekanismer på det regionale, nasjonale og overnasjonale nivå. Dette eksperimentet har ofte blitt anklaget for å medføre mer økonomisk liberalisme. De fire friheter og konkurranse-lovgivningen fører til press på nasjonale ordninger. Mange ser derfor den europeiske integrasjonsprosessen mer som del av problemet enn som del av løsningen. Hvordan kan betingelsene for demokrati gjenopprettes? Her lanseres tre muligheter.

FRA ET demokratiperspektiv er et synspunkt at folkestyret kan gjenopprettes ved å redusere EU. Tankegangen er at demokrati bare er mulig på nasjonalstatlig nivå. Følgelig vil demokratiet i Europa kunne sikres ved å gjøre EU til et mellomstatlig, regulatorisk regime. Dette vil bety å bygge ned EU i sin nåværende form og gjøre det om til kun et instrument for nasjonalstatene for å løse problemer som alle er enige om. I et slikt system vil det kunne være ulike tilknytningsformer, fra en handelsavtale etter modell av EØS-avtalen i mindre format, til et samarbeid på andre områder som miljøpolitikk, forskning, energi, sikkerhet. Norge er med i et slikt EU allerede gjennom EØS-avtalen, gjennom Schengen og det politi- og forsvarssamarbeidet som har

utviklet seg. Dette er en orden som vil være basert på statlig samarbeid uten betydelig suverenitetsavståelse. Her vil vi fortsatt ha å gjøre med et nasjonenes Europa.

Problemet med denne modellen av EU er at det vil bety nedbygging av institusjoner og politikkområder, noe som vil føre til dyptgående endringer i Europa. Statene er så europeisert at de heller er medlemsstater enn nasjonalstater. De er så sammenvevd rettslig og politisk at bortfallet av EU vil føre til radikale, for ikke å si, revolusjonære omkalfatringer.

DEN ANDRE muligheten er å gjøre EU til en *federalstat* basert på individuelle rettigheter. Dette vil innebære å forsterke overnasjonaliteten i Europa ved å utvikle Kommissjonen til en regjering som er ansvarlig overfor et folkevalgt parlament og et «intergovernmentalt» råd. Vi vil da se et Europas forente stater etter modell av USA. Det vil innebære klarere kollektive anstrengelser, med en felles skatte- og sosialpolitikk, og med et felles forsvar, men også med tydelige kompetanseavklaringer. Det vil bety sikrere rettighetsvern. Selv om det er stor oppslutning om EUs menneskerettighetscharter, så viser problemet med å få vedtatt

konstitusjonstraktaten at det er betydelig motstand mot videre føderalisering i mange medlemsstater. Det er sterke nasjonale tradisjoner både i gamle og nye demokrater, noe så vel EUs budsjettproblemer som utvidelsen av EU til Tyrkia vitner om. Nasjonalstatene representerer det største solidaritetsvirkende fellesskapet vi kjenner til. Slik solidaritet vegeterer på en kollektiv identitet som igjen hviler på eksklusjon: Å ha noe felles, betinger at noe er ekskludert. Ikke bare er det vanskelig å utvikle en slik identitet fordi det krever dannelsen av en offentlig sfære hvor borgerne over hele Europa diskuterer de samme ting, på samme tid under de samme relevanskriterier. Problemet med dette er at EU kan komme til å utvikle seg til en organisasjon for eksklusjon på lik linje med nasjonalstatene.

Selv om EU er mer enn en internasjonal organisasjon er den ikke en stat eller en føderasjon og slett ingen nasjon. Den mangler en kollektiv identitet, et styringshierarki og et tvangsapparat – den har liten evne til å sette makt bak sine lover. Den baserer seg på samarbeid med medlemsstatene for iverksetting av sine lover og direktiver.

EN TREDJE MULIG måte å redde demokra-

«En tredje mulig måte å redde demokratiet i Europa på er å gjøre EU til en *post-nasjonal union* basert på kosmopolitiske prinsipper.»

TJA TIL EU: Det internasjonale forskningsprosjektet (RECON) koordinert av ARENA – Senter for europaforskning ved Universitet i Oslo – skal undersøke om demokratiet i Europa kan overleve globaliseringen. Det femårige, flerfaglige prosjektet starter med en konferanse i Oslo i dag. Foto: AFP

tiet i Europa på er å gjøre EU til en *post-nasjonal union* basert på kosmopolitiske prinsipper. I denne modellen ser ikke borgerne seg kun som medlemmer av et territorium, men også som verdensborgere med globalt ansvar. Dette er en modell hvor EU ikke utvikler seg til en stat, men til en union basert på menneskerettigheter og demokrati.

Det er ikke snakk om å etablere en sentralmakt basert på en kollektiv Europeisk identitet, men å søke praktiske løsninger på felles problemer gjennom prosedyreregulert samhandling. Det vil være en orden som underlegger seg folkeretten for håndteringen av eksterne relasjoner. Vi snakker her om en genuin nyskaping som er basert på transnasjonale arrangementer som ikke rår over sterke sanksjonsmidler og som heller ikke fører en aggressiv interessepolitikk utad. Her er det snakk om nettverkstyring gjennom frivillige organisasjoner og partnerskap mellom private og statlige organisasjoner. Tesen er at «soft law», deliberasjon og kommunikativ makt utøver et press som tvinger de etablerte institusjonene til å fatte mer legitime beslutninger.

MEN ER EN SLIK orden mulig og kan den bli demokratisk? Kan vi ha demokrati uten demokratiske institusjoner – uten egalitære beslutningsstrukturer? Mange hevder at politiske institusjoner trenger både handlingskapasitet og «hard law» og for å kunne fungere effektivt og skape likhet for loven. Uten resultater ingen legitimitet! Uten representative institusjoner ingen mulighet for demokratisk kontroll!

EU har oppnådd mye på kort tid og har også forsøkt å bygge demokratiske institusjoner på overnasjonalt nivå. Det er en interessant nyskaping som søker etter en ny balanse mellom legitimitet og effektivitet, mellom deltakelse og handlingskapasitet. Spørsmålet er om vi med dette eksperimentet ser en tredje transformasjon av demokratiet til det overnasjonale nivå – etter by- og nasjonalstaten.

Det internasjonale forskningsprosjektet (RECON) koordinert av ARENA – Senter for europaforskning ved Universitet i Oslo – skal undersøke om demokratiet kan overleve globaliseringen og i så tilfelle, hvilke institusjonelle mekanismer som muliggjør dette. Er folkestyre mulig bare i form av det representative demokratiet som vi kjenner fra nasjonalstaten, eller finnes det andre muligheter? Vil EU bygge seg ned til en internasjonal organisasjon, utvikle seg til en føderalstat, eller ser vi kimene til en historisk ny form for politisk orden?